

طریقه نفی کلمه :

در زبان ترکی کلمات مختلف بوسیله کلمه « دئگیل » ، « یوخ » و حروف اضافی « مز ، ماز ، مه ، ما ، سیز ، سوز ، می ، مو و... » به طرق نفی می شود :

۱) نفی فعل از مصدر « ایمک » (بودن) :

فعل « ایمک » بوسیله کلمه « دئگیل » نفی می شود. کلمه نفی را با خط عربی به شکل « دئگیل » نوشته اند ولی امروزه در محاوره به شکل « دِییل » (deyil) تلفظ می شود. در این کتاب نیز با خط عربی به شکل « دئگیل » و با خط لاتین به شکل « deyil » نوشته می شود در بیان ضمیر و پسوند صرفی قرار می گیرد :

فارسی	ترکی
من نیستم	من دئگیلم mən deyilem
تو نیستی	سن دئگیلسن sən deyilsən
او نیست	او دئگیل دیر o deyildir
ما نیستیم	بیز دئگیل یک biz deyilik
شما نیستید	سیز دئگیل سینیز siz deyilsiniz
آنها نیستند	اونلار دئگیل دیرلر onlar deyildirlər

- از اینکه آخرین حرف صدادار کلمه « دئگیل » (dəyi |) با آهنگ بالائی است در نتیجه صرف فعل

« ایمک » به شکل (em ، sən ، dir ، ik ، siniz ، dirlər) در می آید.

۱-۱) حالت نفی فعل مصدری در زمان حال:

فعل مصدری بوسیله کلمه « دئگیل » (دِییل) که ما قبل ضمیر متصل شخصی قرار گرفته و جدا از کلمه ما قبل خود نوشته می شود ، نفی میشود : (من در حال آمدن نیستم)

mən gəlməkdə deyiləm	گلمکده دئگیلم	من
sən gəlməkdə deyilsən	گلمکده دئگیل سن	سن
o gəlməkdə deyil (dir)	گلمکده دئگیل (دیر)	اؤ
biz gəlməkdə deyilik	گلمکده دئگیل یک	بیز
siz gəlməkdə deyilsiniz(siz)	گلمکده دئگیل سینیز	سیز
onlar gəlməkdə deyil (dir) lər	گلمکده دئگیل (دیر) لر	اونلار

۲) کلمه نفی «مز»، کلمه نفی سوم شخص مفرد می باشد که به فعل پیوند خورده و در موارد زیادی برای نفی افعال مختلف (با هماهنگی کوچک به شکل «مز» و «ماز») مورد استفاده قرار می گیرد. مثال :

اؤ گلمز ، اؤ گتمز ، اؤ ایچمز ، اؤ گورمز ، اؤ گولمز
اؤ آلماز ، اؤ قیلماز ، اؤ دویماز ، اؤ قورماز

۳) پسوند نفی « می ، مو » :

پسوند « می ، مو » در نفی فعل در زمان حال بکار گرفته می شود ، حرف صدادار آن با هماهنگی بزرگ به شکل « mi ، mü ، mı ، mu » بکار گرفته می شود .
پسوند نفی « می ، مو » به ریشه فعل پیوند خورده و سپس علامت زمان حال (ir) به شکل « mi,ir ، mü,ür ، mı,ır ، mu,ur » بکار گرفته می شود .

از اینکه آخرین حرف پسوند نفی و اولین علامت زمان حال حرف صدادار است ، در نتیجه به بین آنها حرف تکمیلی « y » اضافه می شود و به شکل miyir ، miyır ، edmiyirəm ، almiyırım : مثال : muyur, müyür در می آید.

– چنانکه ملاحظه می شود ، کلمات مذکور ترکیبی از « ریشه فعل » ، پسوند نفی ،

حرف تکمیلی ، علامت زمان و « ضمیر متصل شخصی » است که به کلمه دراز و طولی مبدل شده است. از این روست که در صرف فعل مذکور حرف « y » و حرف « i » را از آن حذف کرده و آنها را به شکل mir در آورده و بعنوان نفی فعل در زمان حال مورد استفاده قرار می دهند. مثال :

gəlmirəm نمی آیم ، edmirəm نمی کنم ، içmirəm نمی نوشم ،
almıram نمی گیرم ، olmuram نمی شوم ، durmuram نمی ایستم و ...

- افعال مخفف شده مذکور به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شوند :

۳-۱) نفی فعل در زمان حال

فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ بالائی و بایکی از پنج (ə , e , i , ö , ü)

باشد ، به شکل زیر نفی می شود :

- فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با حرف « ə » می باشد :

biz gəlmirik	بیز گلمیریک	،	mən gəlmirəm	من گلمیرم
siz gəlmirsiniz	سیز گلمیرسینیز	،	sən gəlmirsən	سن گلمیرسن
onlar gəlmirlər	اونلار گلمیرلر	،	o gəlmir	او گلمیر

- فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با حرف « i » باشد ، به شکل زیر برای ضمائر

شخصی صرف می شود : içmirəm

mən içmirəm	من ایچمیرم	،	biz içmirik	بیز ایچمیریک
sən içmirsən	سن ایچمیرسن	،	siz içmirsiniz	سیز ایچمیرسینیز
o içmir	او ایچمیر	،	onlar içmirlər	اونلار ایچمیرلر

– فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با حرف « ü » می باشد :

من گولمورم mən gülmürəm ، بیز گولموروك biz gülmürük
سن گولمورسن sən gülmürsən ، سیز گولمورسونوز siz gülmürsünüz
اؤ گولمور o gülmür ، اؤنلار گولمورلر onlar gülmürlər

– فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با حرف « ü » می باشد : dönmürəm

من دؤنمورم mən dönmürəm ، بیز دؤنموروك
سن دؤنمورسن sən dönmürsən ، سیز دؤنمورسونوز
اؤ دؤنمور o dönmür ، اؤنلار دؤنمورلر

– فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی و با یکی از چهار (a,i,o,u) باشد،
به شکل زیر نفی می شود :

– فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی و با حرف « a » می باشد :

من آلمیرام mən almıram ، بیز آلمیریق biz almırıq
سن آلمیرسان sən almırsan ، سیز آلمیرسینیز siz almırsınız
اؤ آلمیر o almır ، اؤنلار آلمیرلار onlar almırlar

– فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با آهنگ پائینی و با حرف « i » می باشد :

من ییخمیرام mən yixmıram ، بیز ییخیریق
سن ییخمیرسان sən yixmırsan ، سیز ییخیرسینیز
اؤ ییخمیر (دیر) o yixmır(dır) ، اؤنلار ییخیلیلر

– فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با آهنگ پائینی و با حرف (u) می باشد :

من اؤخومورام oxumuram ، بیز اؤخوموروق oxumuruq

سن اؤخومورسان oxumursan ، سیز اؤخومورسونوز oxumursunuz
 اؤ اؤخومور oxumur ، اؤنلار اؤخومورلار oxumurlar

– فعلی که آخرین حرف صدادار ریشه آن با آهنگ پائینی و با حرف « o » می باشد :

من اؤلمورام mən olmuram ، بیز اؤلموروق
 سن اؤلمورسان sən olmursan ، سیز اؤلمورسونوز
 اؤ اؤلمور (دور) o olmur(dur) ، اؤنلار اؤلمورلار

– طریقه مخفف کردن فعل در زمان حال به شکل زیر می باشد. مثال :

حروف حذف شده	فعلی که امروزه صرف می شود	شکل اصلی فعل
ı y	mən almıram	mən almiyiram
ı y	mən sıxmıram	mən sıxmıyiram
u y	mən olmuram	mən olmuyuram
u y	mən oxumuram	mən oxumuyuram
i y	mən gəlmirəm	mən gəlmıyırəm
i y	mən getmiyırəm	mən getmiyirəm
i y	mən içmirəm	mən içmiyirəm
ü y	mən ölmürəm	mən ölmüyürəm
ü y	mən gülmürəm	mən gülmüyürəm

– در مواردی در بعضی کتب قدیمی نفی فعل زمان حال همچون لهجه استانبولی

(اؤخومویوروم oxumuyorum) نیز صرف شده است.

۴) کلمه نفی « یوخ » :

– کلمه با مفهوم « نیست » به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود :

من نیستم ، من یوخام mən yoxam

تو نیستی ، سن یۇخسان sən yoxxan
 او نیست ، او یۇخدور o yoxdur
 ما نیستیم ، بیز یۇخوق biz yoxuq
 شما نیسنید ، سیز یۇخسونوز siz yoxxunuz
 آنها نیستند ، اونلار یۇخدورلار onlar yoxdurlar

– بۇرادا ایش یۇخدور . بیزیم پۇلوموز یۇخدور . بیزده پۇل یۇخدور .

۵) نفی فعل آئنده نزدیک

نفی فعل آئنده نزدیک می تواند بوسیله « مە mə » ، « ما ma » و « ماز ، مز məz, maz » انجام گیرد.

با توجه به اصول زبان ترکی ، فعل می بایستی بوسیله « مە mə » و « ما ma » نفی می شد . یعنی به شکل « من گلمه یه رآ م mən gəl mə y ə r ə m » (من نمی آیم) در می آمد . چرا که « گل » ریشه ، « مە mə » کلمه نفی ، « یه » حرف تکمیلی ، « آر » علامت آئنده نزدیک و « آم » صرف فعل ایتمک به ضمیر اول شخص مفرد می باشد ، ولی مردم آذربایجان فعل مذکور را فقط بوسیله « مە mə » و « ما ma » نفی نمی کنند ، بلکه بجای آن کلمه نفی « məz » را نیز بکار می برند . با این اصول که پسوند نفی « مە mə ، ما ma » را در رابطه با اول شخص مفرد و جمع بکار می رود و در صرف از آن دو حرف y و ə نیز حذف می کند . پسوند « مز ، ماز » را نیز در رابطه با سایر ضمایر شخصی بکار می گیرند . برای مثال به صرف افعال زیر توجه کنید :

– فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ بالائی باشد به شکل زیر صرف می شود :

من گلمه رم mən gəlmərəm ، بیز گلمه ریک biz gəlmərik
 سن گلمزسن sən gəlməzsən ، سیز گلمزسینیز siz gəlməzsınız
 او گلمز . . . o gəlməz ، اونلار گلمزلر onlar gəlməzlər

۵-۱) فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی و با حرف « a » می باشد :

من آلمارام mən almaram ، بیز آلماریق biz almarıq
 سن آلمازسان sən almazsan ، سیز آلمازسینیز siz almazsınız
 او آلماز . . . o almaz ، اونلار آلمازلار onlar almazlar

۵-۲) فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی و با حرف « u » می باشد :

من اوخومارام mən oxumaram ، بیز اوخومااریق biz oxumarıq
 سن اوخومازسان san oxumazsan ، سیز اوخومازسینیز siz oxumazsınız
 او اوخوماز . . . o oxumaz ، اونلار اوخومازلار onlar oxumazlar

– کلمه نفی « مه » مقدم بر سایر پسوندها بوده و حتماً باید به ریشه فعل وصل شود.

۶) نفی فعل امری :

فعل امری بوسیله کلمه « mə » که به ریشه فعل پیوند می خورد نفی می شود .
 فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ بالائی (ə , e , i , ö , ü) است ، به
 شکل زیر (با هماهنگی کوچک) صرف می شود . مثال :

من گلمه ییم mən gəlm(əy)im ، بیز گلمه یك biz gəlməyək
 سن گلمه sən gəlmə ، سیز گلمه یین siz gəlməyin
 او گلمه سین o gəlməsin ، اونلار گلمه سینلر onlar gəlməsinlər

– در مواردی « من گلمه ییم » را به شکل من « گلمم gəlməm » و « بیز گلمه یك » را به شکل
 « بیز گلمی یك » تلفظ می کنند و به اصول زبان دقت نمی کنند.

– فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی ختم شود به شکل زیر صرف
 می شود . مثال : (« آلماق » [گرفتن])

من آلماییم mən alm(ay)ım ، بیز آلمایاق biz almayaq
 سن آما sən alma ، سیز آلمایین siz almayın
 او آلماسین o almasın ، اونلار آلماسینلار onlar almasınlar

۷) حروف اضافی (کلمه) نفی « سیز » SIZ (بدون)

حروف نفی « سیز SIZ » پسوند است که بتنهائی معنی ندارد ، اما اگر به کلمات دیگر پیوند بخورد ، معنی دار می شود . پسوند « سیز » در زبان فارسی یعنی « بدون » (مثل : بدون آب تشنه و ..) را بخود می گیرد.
 حرف صدادار پسوند « سیز » وابسته به آخرین حرف صدادار کلمه ما قبل خود می باشد و با هماهنگی بزرگ به شکل SIZ , siz , suz , süz در می آید و به شکل زیر بکار گرفته می شود . مثال :

پۇل سۇز : بدون پول ، اۇشاق سیز (بدون فرزند)
 اۇ اۇشاق سیز قالیدیر . o uşqsız qalıbdır (او بدون بچه مانده است)
 اۇ سۇنسوز قالیدیر . o sonsuz qalıbdır (اجاق او کور مانده است)
 اۇ قۇجالیب دیش سیز قالیبسان . sən qocalıb dişsiz qalıbsan